

अनुसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना
क्षेत्रातील ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटाच्या सर्व
बालकांना अंडी/ केळी/ ऋतुमानानुसार फळे
इत्यादीचा अतिरिक्त आहार पुरविण्यासाठी
भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार
योजना टप्पा-२ राबविण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

आदिवासी विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: आविवि-२०१६/प्र.क्र.८३/कार्यासन-८

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२

दिनांक : ०५ ऑगस्ट, २०१६

वाचा :

- १) शासन निर्णय क्रमांक: आविवि-२०१५/प्र.क्र.७८/का-८, दि.१८ नोव्हेंबर, २०१५
- २) शासन निर्णय क्रमांक :आविवि-२०१५-का/७८.क्र.प्र./८, दि.३० नोव्हेंबर, २०१५
- ३) शासन निर्णय क्रमांक :आविवि-२०१५/प्र.क्र.१०७ (भाग-२)/का-८, दि.१८ मार्च, २०१६
- ४) शासन निर्णय क्रमांक: आविवि-२०१५/प्र.क्र.१९/का-१७, दि. २१ एप्रिल २०१५
- ५) शासन निर्णय क्रमांक :आविवि-२०१५/प्र.क्र.६६/का-८, दि.२ ऑगस्ट, २०१६
- ६) राज्यस्तरीय संनियंत्रण समितीच्या बैठकीचे कार्यवृत्त दि.२६/४/२०१६ व दि.१५/०७/२०१६
- ७) मा.राज्यपाल महोदयांचे सचिव यांचे पत्र क्र. १००६/२०१६ दि. २१/०७/२०१६

प्रस्तावना :

अनुसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील गरोदर झियांना शेवटच्या तिमाही मध्ये व स्तनदा मातेस बाळंतपणानंतर पहिल्या तिमाही मध्ये एक वेळ चौरस आहार देण्यासाठी “भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना” संदर्भाधीन दि.१८ नोव्हेंबर, २०१५ च्या शासन निर्णयान्वये दि.१ डिसेंबर, २०१५ पासून सुरु करण्यात आली आहे. सदर योजनेच्या कार्यक्षेत्रामध्ये संदर्भाकित दि.३० नोव्हेंबर, २०१५, च्या शासन निर्णयान्वये सुधारणा करून ही योजना अनुसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील १६ जिल्ह्यातील ६९६२ गावातील अंगणवाड्यांमध्ये राबविण्यात येत आहे. भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजनेची व्याप्ती वाढवून श्री गरोदर असल्याचे निश्चित झाल्यापासून बाळंतपणापर्यंत तसेच स्तनदा मातांना पहिले ६ महिने एक वेळ आहार देण्याचा निर्णय संदर्भाकित दि. २ ऑगस्ट, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये घेण्यात आलेला आहे.

२. आदिवासी क्षेत्रातील बालकामध्ये अपु-या आहारामुळे पर्याप्त उष्मांक (Calories) व प्रथिनांची (Protein) कमतरता असल्याने बालकांच्या वाढीवर विपरित परिणाम होत असल्याचे दिसून येते. राष्ट्रीय कुटुंब आरोग्य सर्वेक्षणाच्या सन २००५-०६ मध्ये झालेल्या सर्वेक्षणानुसार रक्तशय, वाढ खुंटलेली मुले (Stunting) याचे प्रमाण अधिक होते, ते आता सन २०१५-१६ मध्ये झालेल्या सर्वेक्षणामध्ये कमी झाले असल्याचे दिसून येते. तर उंचीच्या प्रमाणात कमी वजन असलेली बालके (Wasting), कमी वजन असलेली बालके (Underweight) याचे प्रमाण कमी झालेले नाही. त्यानुषंगाने कमी वजनाची बालके, वाढ खुंटलेली मुले (Stunting), उंचीच्या प्रमाणात कमी वजन असलेली बालके (Wasting) इत्यादी समस्या सोडविण्यासाठी उपाययोजना करणे आवश्यक झाले आहे.

३. अंडयामध्ये उच्च प्रतीची प्रथिने असतात तर, केळी व स्थानिक फळांमध्ये प्रथिने व कार्बोहायड्रेड्स् असल्याने यांचा समावेश बालकांच्या आहारात केल्यास बालकांची वाढ चांगल्याप्रकारे होऊन त्यांची रोग प्रतिकार शक्ती वाढून पोषण स्थितीमध्ये सुधारणा होऊ शकेल. त्यानुषंगाने मा.राज्यपाल महोदयांनी आदिवासी क्षेत्रातील ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील बालकांना अंडी/केळी उपलब्ध करून देण्याचे निर्देश दिलेले आहेत. तसेच मा.वित्त मंत्री यांच्या सन २०१६-१७ च्या अर्थसंकल्पीय भाषणामधील (भाग-१) मुद्दा क्र.८९ नुसार ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील बालकांना एक वेळ आहार देण्याची सूचना केलेली आहे. भारतरत्न डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजनेसाठी स्थापन केलेल्या राज्यस्तरीय संनियंत्रण समितीच्या दि.२६/०४/२०१६ आणि दि.१५/०७/२०१६ रोजी झालेल्या बैठकांमध्ये याबाबत चर्चा होऊन ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील सर्व बालकांना अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे इत्यादीचा अतिरिक्त आहार उपलब्ध करून देण्याची योजना ही भारतरत्न डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ म्हणून राबविण्याची सूचना केलेली आहे. त्यानुषंगाने सदर योजनेची अंमलबजावणी सुरु करणे व त्यासंदर्भात मागदर्शक सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

- १) अनूसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात असलेल्या अंगणवाड्यांतर्गत ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील सर्व बालकांना प्रति दिन शाकाहारी मुलांना २ केळी व मांसाहारी मुलांना १ उकडलेले अंडे आठवड्यातून ४ वेळा म्हणजेच महिन्यातून १६ दिवस एक वेळचा अतिरिक्त आहार उपलब्ध करून देण्याची ही योजना भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ म्हणून राबविण्यात यावी.
- २) ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील सर्व बालकांसाठी राबवावयाची ही योजना भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ म्हणून राबविण्यात यावी.
- ३) भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ अंतर्गत अंगणवाड्यांमध्ये अतिरिक्त आहार देण्याची सुरुवात दि.९ ऑगस्ट, २०१६ या जागतिक आदिवासी दिनापासून करण्यात यावी. या अतिरिक्त आहारासोबत ३ वर्षे ते ६ वर्षे वयोगटातील मुलांना सध्या देण्यात येत असलेला नियमित आहार सुरु राहील.
- ४) ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील बालकांना पर्याप्त उष्णांक, प्रथिने व पोषण तत्व नियमित देणे आवश्यक असल्याने ४ दिवसांव्यतिरिक्त अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे देण्यासाठी ग्रामपंचायतींकडे असलेला पेसा अबंध निधी/जिल्हा परिषदेकडील निधी व सीएसआर निधीमधून खर्च करण्यात यावा. यासंदर्भात उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण) जिल्हा परिषद व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक बाल विकास प्रकल्प यांनी इतर दिवसांसाठी अंगणवाडी अंतर्गत बालकांना अतिरिक्त आहार उपलब्ध करण्यासंदर्भात संबंधित यंत्रणांशी समन्वय साधून कार्यवाही करावी.
- ५) या योजनेतर्गत ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील सर्व लाभार्थी बालकांची नोंद अंगणवाडी सेविकेने स्वतंत्र नोंदवहीत करून नियमितपणे ती अद्यावत करावी.

- ६) बालकांना अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे आठवड्यातून ४ वेळा वाटपाचे दिवस स्थानिक परिस्थिती लक्षात घेऊन प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना यांनी अंगणवाड्यांना निश्चित करून द्यावेत.
- ७) या योजनेतर्गत मांसाहारी मुलांना कोंबडीचे एक उकडलेले अंडे व शाकाहारी मुलांना दोन केळी याप्रमाणे प्रति लाभार्थी रु. ५/- या कमाल मर्यादेत खर्च अनुज्ञेय राहील. अंडी उकडून देण्याची जबाबदारी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस यांची राहील.
- ८) अतिरिक्त आहारामध्ये अंडी द्यावयाचे आहे परंतू काही ठिकाणी स्थानिक बाजारातून अंडी उपलब्ध होणे शक्य नसल्यास तसेच काही शाकाहारी कुटुंबांमध्ये लाभार्थी अंडी घेणार नसल्यास किंवा मुलांना अंडी देणे/खाऊ घालणे शक्य नसल्यास अशा बालकांना केळी/ऋतुमानाप्रमाणे फळ देण्यात यावे.
- ९) ३ वर्षे ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके अंगणवाडीमध्ये येऊन नियमित पोषण आहार घेत असल्यामुळे अशा बालकांना प्रस्तावित अतिरिक्त आहार अंगणवाडीमध्ये घेता येईल. तर ७ महिने ते ३ वर्षे वयोगटातील बालकांना अंगणवाडीमध्ये हा अतिरिक्त आहार घेण्यासाठी मातांनी बालकांना स्वतः घेऊन यावे आणि हा आहार मातांनी स्वतः बालकांना खाऊ घालावा. त्यानुषंगाने आहार समितीने स्तनदा मातांनी त्यांच्या बालकांना हा अतिरिक्त आहार देण्यासाठी प्रोत्साहित व उद्युक्त करावे.
- १०) अंडी व केळी ही नाशिवंत असल्याने ती ताजी व खाण्यास योग्य असतानाच बालकांना द्यावीत तसेच अंडी उकडल्यानंतर बालकांना लगेच खाण्यासाठी देण्यात यावीत. ७ महिने ते ३ वर्षे वयोगटातील बालकांना अंडी व केळी बारीक करून (Smash) देण्याची दक्षता घ्यावी.
- ११) भारतरत्न डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजनेतर्गत अंगणवाडी स्तरावर स्थापन केलेल्या आहार समितीच्या मान्यतेने अंगणवाडी सेविकेने स्थानिक बाजारातून अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे इत्यादीची खरेदी करावी.
- १२) सदर योजनेसाठी जिल्हा वार्षिक आदिवासी उपयोजनेतर्गत निधी उपलब्ध करून देण्यात आलेला आहे. उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण) जिल्हा परिषद यांनी प्राप्त झालेले अनुदान प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक बाल विकास प्रकल्प यांच्यामार्फत भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजनेतर्गत अंगणवाड्यांसाठी स्थापन केलेल्या आहार समितीच्या बँक खात्यामध्ये अंगणवाडीतील लाभार्थी बालकांच्या संख्येनुसार वितरीत करावा. साधारणपणे तीन महिन्याचे आगाऊ अनुदान आहार समितीच्या बँक खात्यामध्ये वितरीत करावे व त्याचा विनियोग अंगणवाडी अंतर्गत लाभार्थी मुलांच्या उपस्थितीनुसार करण्यात यावा.
- १३) भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ अंतर्गत ७ महिने ते ६ वर्षे वयोगटातील बालकांना अंगणवाडीमध्ये अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे देण्याची योजना सुरु करणे, अंगणवाड्यांना अनुदान उपलब्ध करणे व योजना अखंडपणे सुरु ठेवणे याची सर्वस्वी जबाबदारी उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण) जिल्हा परिषद यांची राहील.

- १४) भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ संदर्भात जिल्हानिहाय जिल्हा वार्षिक आदिवासी उपयोजनेतून उपलब्ध करून दिलेल्या तरतुदीचे आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना यांनी नियोजन व संनियंत्रण करावे तसेच निधीच्या उपलब्धतेचा वेळोवेळी आढावा घेवून अतिरिक्त तरतुदीची आवश्यकता भासल्यास शासनास अवगत करावे.
- १५) अंडी, केळी व ऋतुमानानुसार फळे खरेदी केलेल्या रकमेची देयके अंगणवाडी सेविकांनी त्यांचे अंगणवाडी केंद्रात ठेवावीत. अंगणवाडी सेविकांनी मूळ भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना व टप्पा-२ योजनांतर्गत खरेदीच्या स्वतंत्र नोंदी ठेवाव्यात व त्याचे लेखे आहार समितीस सादर करावेत. सदर लेख्यांचा व लाभार्थी महिला/बालकांचा मासिक अहवाल संबंधित प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक बाल विकास यांना सादर करावा. सदर प्रकल्पनिहाय मासिक अहवाल उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण) यांना सादर करून त्यांनंतर हा मासिक अहवाल व उपयोगिता प्रमाणपत्र आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई यांना सादर करण्यात यावा. आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई यांनी सदर एकत्रित अहवाल आदिवासी विकास विभाग व महिला व बालविकास विभागास सादर करावा.
- १६) शासन निर्णय क्रमांक: आविवि-२०१५/प्र.क्र.१०७ (भाग-२)/कार्या-८, दि.१८ मार्च, २०१६ अन्वये भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजनेंतर्गत अंगणवाड्यांना आहार तयार करण्यासाठी आवश्यक भांडी खरेदी करण्याकरीता प्रति अंगणवाडी रु.१०००/- एक वेळ रक्कम आहार समितीस उपलब्ध करून देण्यात आलेली असून सदर भांडी अंडी उकडण्यासाठी वापरण्यात यावीत.
- १७) सदर योजनेंतर्गत प्राप्त होणारा निधी केवळ अनुसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रांतर्गत असलेल्या अंगणवाड्यामधील निहित वयोगटातील बालकांसाठी पोषणाकरिता राखीव असल्याने सदर निधीचा वापर अन्य बाबींकरिता करण्यात येवू नये.
- १८) भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना टप्पा-२ या योजनेचे कार्यक्षेत्र, आहार समिती, राज्यस्तरीय संनियंत्रण समिती, जिल्हास्तरीय अंमलबजावणी समिती, लेखे ठेवण्याची कार्यपद्धती, योजनेचे लेखाशिर्ष व इतर अंमलबजावणीबाबतच्या तरतुदी संदर्भाक्तित दि.१८ नोंद्हेंबर, २०१५ व दि. ३० नोंद्हेंबर, २०१५ अन्वये विहित केल्यानुसार लागू राहतील.
- १९) सदर योजनेकरिताचा खर्च “मागणी क्र.टि-५, २२२५- अनु.जाती, अनु.जमाती व इतर मागसवर्गीयांचे कल्याण- पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना, ०२ अनुसूचित जमातीचे कल्याण, ७९६- जनजाती क्षेत्र उपयोजना, (१) जनजाती क्षेत्र उपयोजनांतर्गत योजना, (०१) (०१) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६९ यांच्या कलम १२३, १८७ आणि २६१ अन्वये जिल्हा परिषदांना अनुदान लेखाशिर्ष (२२३६ ०२९७), ३१ सहायक अनुदाने (वेतनेतर)” या लेखाशिर्षाखालील मंजूर अनुदानातून भागविण्यात यावा.

सदर शासन निर्णय महिला व बाल विकास विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.एबावि-२०१४/प्र.क्र.१६४/का-५, दि.०५/०८/२०१६ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०८०६१३१२२८२९२४ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(राजगोपाल देवरा)
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
- २) मा.मुख्यमंत्रांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ३) मा.मंत्री (आदिवासी विकास) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) मा.मंत्री (महिला व बाल विकास) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ५) मा.मंत्री (सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ६) मा.मंत्री (अन्न व नागरी पुरवठा) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ७) मा.राज्यमंत्री (आदिवासी विकास) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ८) सर्व मा.मंत्री/राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ९) सर्व मा. संसद सदस्य
- १०) सर्व मा. विधानसभा /विधानपरिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधानमंडळ
- ११) मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई
- १२) अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १३) अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १४) अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १५) अपर मुख्य सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १६) प्रधान सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १७) सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १८) सचिव, अन्न व नागरी पुरवठा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १९) आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक
- २०) आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे
- २१) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक
- २२) महासंचालक, राजमाता जिजाऊ पोषण मिशन, नवी मुंबई
- २३) आयुक्त, कुटुंब कल्याण, मंत्रालय, मुंबई

- २४)आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, सी.बी.डी. बेलापूर, नवी मुंबई
- २५)संचालक, सार्वजनिक आरोग्य संचालनालय, मुंबई
- २६)सर्व विभागीय आयुक्त
- २७)सर्व जिल्हाधिकारी
- २८)युनिसेफ राज्यप्रमुख, मुंबई
- २९)स्वयंसेवी संस्थांचे प्रतिनिधी
- ३०)मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (अनुसूचित क्षेत्र/सर्व आदिवासी जिल्हे)
- ३१)सर्व अपर आयुक्त, आदिवासी विकास
- ३२)सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प
- ३३)प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक बाल विकास प्रकल्प (१६ जिल्हे)
- ३४)सह संचालक, माहिती व प्रसिद्धी संचालनालय, मुंबई
- ३५)सह संचालक, आरोग्य संचालनालय, मुंबई
- ३६)सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद
- ३७)उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, बाल कल्याण, जिल्हा परिषद
- ३८)जिल्हा कोषागार अधिकारी (संबंधित जिल्हे)
- ३९)महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई / नागपूर
- ४०)महालेखापाल (लेखापरिक्षा), मुंबई / नागपूर
- ४१)वित्त विभाग (व्यय -१४), मंत्रालय, मुंबई -३२
- ४२)सर्व सहसचिव /उपसचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.

* * * * *